

JAK TO BUDE S DOHODAMI O MÍSTNÍ PŘÍSLUŠNOSTI?

LIBOR HOLÝ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Účastníci obchodněprávních vztahů si mohli počínaje dnem 1.1.1992 dohodnout, že v případě soudního sporu bude místně příslušný jiný soud, než soud daný zákonem. Praxe takovýchto prorogačních dohod se brzy rozšířila i na vztahy nepodnikajících osob, dokonce i na vztahy spotřebitelské. Smyslem tohoto článku je poukázat na další možný vývoj tohoto institutu z pohledu rekodifikace soukromého práva.

Key words in original language

Prorogační dohoda, místní příslušnost, spotřebitel, Evropská unie, nový občanský zákoník

Abstract

Participants of commercial-law relations were allowed to negotiate by 1st January of 1992 in case of judicial proceedings will be locally competent different court, than court in standard situations. Lately, prorogation agreements were also quite common in contract relations in nonbusiness matters, even in consumer contracts. The purpose of this article is to point out the possible future development of the Institute in view of recodification of Czech private law.

Key words

Prorogation agreements, local competence, consumer, Europe Union, new Civil Code

1. ÚVOD

Účinností zákona č. 519/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a notářský řád, byla dnem 1.1.1992 do českého právního řádu zanesena možnost sjednání tzv. prorogačních dohod. Zákonodárce k tomuto dle důvodové zprávy přikročil za účelem zajištění kontinuity s tehdejší arbitrážní praxí, a to s plným vědomím, že i nadále by měly být takovéto dohody otázkou pouze obchodněprávních vztahů. Pozdější vývoj však ukázal, že zejména přes ustanovení § 262 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník ve znění pozdějších předpisů, je tento institut snadno dosažitelný i pro vztahy ryze občanskoprávní, a to dokonce i pro vztahy spotřebitelské.

Že se nejedná o fenomén pouze tuzemské právní praxe ukazuje i četná judikatura Evropského soudního dvora, která se takovýmito prorogačními ujednáními ve spotřebitelských sporech opakovaně zabývala. V připravovaném nařízení o společné evropské právní

úpravě prodeje je obsaženo ustanovení ohledně smluvních ujednání, která jsou vždy, popř. která jsou obvykle nepřiměřená. Připravované nařízení v tomto dle všeho vychází ze směrnice č 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, která označila za neplatná krom jiného i ta smluvní ujednání, která by měla za důsledek zbavení spotřebitele práva podat žalobu či která by mu v tomto jakkoliv bránila.¹ Jak bude dále pojednáno, vliv práva EU v oblasti prorogačních doložek se postupně významnou měrou projevil i v tuzemské soudní praxi, která dokonce v mnohých ohledech předešla moc zákonodárnou.

2. PROROGAČNÍ DOLOŽKY V PŘÁVU EU VČ. NÁVRHU NAŘÍZENÍ

Připravované nařízení Evropského parlamentu a Rady o společné evropské právní úpravě prodeje („nařízení“) ve svém čl. 84 kogentně² vymezuje, že smluvní podmínky jsou vždy nepřiměřené, pokud je krom dalšího jejich cílem dle písm. e) téhož článku: „*poskytnout výlučnou příslušnost k rozhodování veškerých sporů vyplývajících ze smlouvy soudu, v jehož obvodu má obchodník sídlo, pokud zvolený soud není soudem, v jehož obvodu má spotřebitel bydliště*“. Dle čl. 79 odst. 1 jsou takové nepřiměřené smluvní podmínky absolutně neplatné. Podle tohoto ustanovení jsou tedy prorogační dohody obecně nepřijatelné, přičemž k jejich neplatnosti musí soud přihlížet z úřední povinnosti.

Velmi nejasná je podle mého názoru hypotéza tohoto ustanovení, protože na základě jazykového výkladu docházím toliko k závěru, že neplatné jsou ty ustanovení, které a) určují místní příslušnost soudu v „*jehož obvodu má obchodník sídlo*“ a současně b) v jeho obvodu spotřebitel nemá bydliště. Jinými slovy v tomto ustanovení nacházím kumulativní dispozici. Bude tedy neplatné ujednání, podle kterého bude prorokována místní příslušnost „*neutrálního*“ soudu jinak nepřislušného ani jedné smluvní straně?³

---

¹ Čl. 3 odst. 3 ve spojení s přílohou nařízení odst. 1 písm. q) charakterizuje nepřiměřené podmínky jako: „*zbavení spotřebitele práva podat žalobu nebo použít jiný opravný prostředek, zejména požadovat na spotřebiteli, aby předkládal spory výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů, nebo bránění uplatnění tohoto práva, nepřiměřené omezování důkazů, které má spotřebitel k dispozici, nebo ukládání důkazního břemene, které by podle použitelných právních předpisů mělo příslušet druhé smluvní straně, spotřebiteli,*“

² Kogentní povaha je vyjádřena v čl. 81 nařízení: „*Strany nemohou vyloučit použití této kapitoly, odchýlit se od jejích ustanovení nebo pozměnit jejich účinky.*“

³ Nutno podotknout, že ve stejném smyslu jsou i ostatní jazykové mutace předmětného ustanovení, jakoby evropský zákonodárce opravdu

Odpověď nezbyvá než hledat v již zmíněné směrnici 93/13/EHS a stávající judikatuře evropského soudu, jakožto i ve směru vývoje právní úpravy ochrany spotřebitele. Podle zmíněné směrnice byly nepřislušné ty ustanovení, které by bránily či omezovaly realizaci práva spotřebitele podat žalobu či účinnými prostředky se podané žalobě bránit. Pokud by za tímto účelem musel spotřebitel překonat velkou vzdálenost od svého bydliště k příslušnému soudu, již ESD vyvodil, že by v takovýchto případech mohl spotřebitel na uplatňování svého práva prostě rezignovat. S ohledem na právě vyřčené nemám za to, že by se účel návrhu nařízení tak zcela zásadně odchyloval od dosavadní praxe. V takovém případě by totiž nic nebránilo nepoctivému podnikateli, aby do svých smluv zakomponoval ujednání ohledně určení výlučné příslušnosti soudu zcela mimo region jeho působení a snížil tak počet případných žalob na svou osobu na minimum.

3. PROROGAČNÍ DOLOŽKY V ČESKÉM PRÁVU

Jak již bylo v úvodu zmíněno, obdobnou prorogaci zná i české právo, když si podle § 89a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů (dále „o.s.ř.“) mohou účastníci v obchodní věci písemně dohodnout na místní příslušnosti jiného soudu prvního stupně s výjimkou případů, na které zákon pamatuje místní příslušností výlučnou.

Soudní praxí bylo následně dovozeno, že takto sjednaná soudní příslušnost je toliko alternativou k soudní příslušnosti obecné resp. zvláštní s výjimkou příslušností výlučné, přičemž tímto není vyloučeno, aby si strany prorogační smlouvou určily místní příslušnost jako příslušnost výhradní, tj. bez možnosti žalovat u obecného soudu žalovaného.⁴ Jinými slovy, pokud je obecný místně příslušný soud žalovaného odlišný od nevýlučně sjednané příslušnosti soudu určené v prorogační dohodě, je na zvážení žalobce, jaký z těchto soudů zvolí. Bylo-li by řízení zahájeno u soudu s příslušností obecnou, případná námitka žalovaného ohledně existence prorogační smlouvy by tak byla bezpředmětná.

Přestože důvodová zpráva k návrhu zákona č. 519/1991 Sb., změna občanského soudního řádu a notářského řádu, o důvodech vložení

---

předpokládal, že může být smluvní prorogace určena jen mezi soudy obecně příslušnými jedné nebo druhé straně. Anglická verze pro pořádek zní: „*confer exclusive jurisdiction for all disputes arising under the contract to a court for the place where the trader is domiciled unless the chosen court is also the court for the place where the consumer is domiciled*“

⁴ DAVID, L. HRUŠÁKOVÁ M., IŠTVÁNEK F. a kol. *Komentář k občanskému soudnímu řádu*. In: ASPI [právní informační systém].. Wolters Kluwers, s.r.o. [cit. 28.12.2011]

nového § 89a v zásadě mlčí⁵, lze z hlediska jazykového výkladu poznamenat, že hlavním záměrem zákonodárce bylo napomoci efektivnímu řešení sporů v obchodněprávní praxi, tj. zejména mezi podnikatelskými subjekty. Možnost smluvní prorogace místní soudní příslušnosti na spory mezi podnikateli a spotřebiteli však není vyloučena. Podle § 262 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů („obch.z.“) si strany mohou dohodnout, že jejich závazkový vztah, který nespadá pod vztahy uvedené v § 261 obch.z., se řídí obchodním zákoníkem. V takovém případě je však taková dohoda následně prověřována v souladu s ustanovením § 262 odst. 1, in fine, obch.z., tedy jestli taková dohoda nesměruje ke zhoršení právního postavení účastníka smlouvy, který není podnikatelem, jakožto jestli je i v souladu s § 55 a § 56 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů („obč.z.“).

Nutno podotknout, že česká soudní praxe na tomto poli prošla takřka bouřlivým vývojem. Zatímco bylo ještě kolem roku 2005 obvyklé, že soudy považovaly prorogační ujednání ve spotřebitelských smlouvách v zásadě za platná (např. rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 22.2.2005, č.j. 54 Co 451/2004 -26, obdobně ale i Ústavního soudu ve svém rozhodnutí č. II ÚS 691/04 ze dne 5.10.2005 či Nejvyššího soudu ze dne 11. prosince 2002, sp. zn. 22 Nd 228/2002⁶) s rostoucím vlivem práva EU postupně převládl názor, že jsou taková ujednání v rozporu s čl. 3 směrnice č. 93/13/EHS („směrnice“), a tak absolutně neplatná. Soud k nim tak musí přihlížet ex officio, což bylo dokonce přímo v rozporu s právní úpravou § 55 odst. 2 obč.z. ve znění účinném do 31.8.2010, která jakákoliv ujednání v neprospěch spotřebitele sankcionovala toliko relativní neplatností.⁷ České soudy se v tomto ohledu prostě vydaly jakousi nucenou cestou eurokonformního výkladu českých norem.

Spojovacím prvkem všech těchto rozhodnutí označujících prorogační doložky ve spotřebitelských smlouvách za absolutně neplatné je odkazování na judikaturu Evropského soudního dvora, zejména pak na rozhodnutí ve spojené věci C-240/98 až C-244/98 „Océano“⁸.

---

⁵ Resp. omezuje se toliko na: „Aby bylo vyhověno dosavadní arbitrážní praxi, připustí se možnost prorogace jiného soudu I. stupně; tato prorogace je však možná jen o místní příslušnosti a jen v obchodních věcech.“

⁶ Dle tohoto rozhodnutí je mimo jiné soud povinen vhodnost zvolené delegace posuzovat i ve vztahu k poměrům „účastníků tak, aby některý z nich nebyl rozhodnutím o navrhované delegaci (ať již pozitivním nebo negativním) nápadně nevýhodně v přístupu k soudu a v možnosti uplatňovat zde svá práva.“

⁷ ŽONDRA, M. BONČKOVÁ, H. *Aplikace práva EU českými soudy v soukromoprávních věcech v letech 2004-2008*. Právní fórum, roč. 2011, č. 4 str. 145. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011

⁸ Rozsudek Soudního dvora ze dne 27. června 2000 ve věci Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero a Salvat Editores SA proti José

ESD v tomto rozhodnutí mimo jiné podotknul, že pokud je doložkou zvolen soud, v jehož obvodu má prodávající sídlo a který je velmi vzdálen od místa bydliště spotřebitele, je zde dáno reálné riziko, obzvláště pak u sporů s malou hodnotou jeho předmětu, že případné náklady na dostavení se k soudu by mohly vést až k rezignaci spotřebitele od podání žaloby či jeho „obhajoby“. Obdobně ESD označil za nepřiměřená ujednání ve smyslu čl. 3 směrnice tj. v rozporu s požadavkem dobré víry způsobující v neprospěch spotřebitele významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran vyplývajících z dané smlouvy, taková ujednání, která byla uzavřena bez toho, aniž byla individuálně smluvními stranami projednána.

Jak již bylo podotknuto, v rámci vývoje české judikatury se objevilo hned několik rozhodnutí, která pokládala ve světle judikatury ESD prorogační ujednání ve spotřebitelských smlouvách bez dalšího za relativně, později pak absolutně neplatné, aniž se v jejich odůvodněních objevila hlubší analýza důvodu, proč tomu tak je. Za všechny lze například uvést rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25.6.2008, č.j. 4 Nd 226/2008. Zde si Nejvyšší soud vystačil s poněkud zjednodušeným názorem ESD, když neplatnost prorogační doložky zdůvodnil následujícím: „*Ve svém názoru vycházel rozhodující soud z rozsudku Evropského soudního dvora vydaného pod sp. zn. C-240/98 až C-248/98. Z citovaného rozsudku mj. vyplývá, že ujednání o místní příslušnosti soudu určeného podle sídla dodavatele, když u tohoto soudu nemá spotřebitel stále bydliště, je nedovolenou klausulí pro rozpor s ustanovením směrnice číslo 93/13/EHS.*“

Osobně si však dovoluji tento přístup považovat za nápadně formalistický až povrchní. Je přirozené, že vnitrostátní právní řády jednotlivých členských států se ve různé větší či menší míře liší. Ve věci Oceáno bylo dle mého prorogační ujednání shledáno neplatným zejména proto, že jeho výsledkem bylo výlučné určení místní příslušnosti. Zmíněná odlišnost právních řádů se pak na tomto poli projevuje tím, pakliže se podržím doktrinního výkladu § 89a o.s.ř.⁹, že si strany mohou sjednat prorogační doložku jak ve formě příslušnosti výlučné, tak i ve formě příslušnosti alternativní k příslušnosti obecné. I když i tento názor může být rovněž do jisté míry diskutabilní, ať již je tomu proto, že vůle stran nemusí být soudu z konkrétního smluvního ujednání zcela zřejmá a určitá, prosté odmítání prorogačních doložek pro rozpor s eurokonformním výkladem § 55 a 56 obč.z., byť ve jménu ochrany slabého spotřebitele, nepovažuji za zcela vhodné.

M. Sánchez Alcón Pradesovi, José Luis Copano Badillovi, Mohammed Berroanemu a Emilio Viñas Felixovi, sp. zn. C-240/98 až C-244/98

⁹ DAVID, L. HRUŠÁKOVÁ M., IŠTVÁNEK F. a kol. Komentář k občanskému soudnímu řádu. Systém APSI. Wolters Kluwers, s.r.o. [cit. 28.12.2011]

Nutno k tomu ještě podotknout, že i přes sjednocující účel judikatury Nejvyššího soudu se v době spíše nedávné objevují i taková rozhodnutí, která až nápadně v rozporu se sjednocujícím účelem judikatury nejvyšších soudů podrobují prorogační ujednání o něco více sofistikovanějšímu přezkumu. Za vhodný příklad může posloužit rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 21. 9. 2010, sp. zn. 21 Co 454/2010. Krajský soud v tomto svém rozhodnutí došel k názoru, že je třeba i ve světle citovaného unijního předpisu posuzovat takové ujednání vždy individuálně podle konkrétních okolností případu, přičemž připustil, že: „pokud by žalovaný neměl místo bydliště vzdálené od doložkou sjednaného soudu ve vzdálenosti více než jednoho sta kilometrů (na rozdíl od žalobkyně, jejíž sídlo je shodné se sídlem soudu prvního stupně), popřípadě pokud by například v místě sídla takového soudu pracoval – pak by bylo možné uvažovat o tom, že dotčené smluvní ujednání „značnou či významnou nerovnováhu“ do vztahu smluvních stran nepřináší.“ Lze už jen doplnit, že by podle soudu obdobně platilo i kdyby se nejednalo o individuálně sjednanou doložku.

4. PŘIPRAVOVANÁ REKODIFIKAČNÍ NOVELIZACE PROCESNÍCH PŘEDPISŮ

Ministerstvo spravedlnosti dne 25. 9. 2012 do meziresortního připomínkového řízení rozeslalo návrh zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Z pohledu toto článku je pak zajímavá připravovaná nová podoba § 89a o.s.ř., která zní: "*Účastníci řízení v ve věcech týkajících se vztahů mezi podnikateli vyplývajících z podnikatelské činnosti se mohou písemně dohodnout na místní příslušnosti jiného soudu prvního stupně, ledaže zákon stanoví příslušnost výlučnou.*"¹⁰ Dalo by se tedy na první pohled říci, že se zákonodárce pod tlakem evropské právní úpravy i judikatury uchýlil k vcelku radikálnímu řešení razantně ukončující současné spory ohledně možnosti platného sjednání prorogačních doložek v občanskoprávních, resp. spotřebitelských věcech.

Nakolik se však jedná o počin ze strany zákonodárce záměrný nám vcelku jasně ukazuje, když dle důvodové zprávy¹¹ navrhuje, aby občanský soudní řád namísto pojmu "*obchodní vztahy*" nebo "*obchodní věci*" nově používal pojem "*vztahy mezi podnikateli vyplývající z podnikatelské činnosti*", a to v těch případech, kdy je ponechání speciálních pravidel pro vztahy mezi podnikateli opodstatněné. Protože se však důvodová zpráva důvodům změny §

---

¹⁰ Zákon, kterým se mění občanský soudní řád [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2012, [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/soubor.aspx?id=95778>

¹¹ Zákon, kterým se mění občanský soudní řád [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2012, [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/soubor.aspx?id=95777>

89a o.s.ř. ve svém textu nevěnuje, lze mít za to, že nahrazení pojmu "v obchodní věci" pojmem "ve věcech týkajících se vztahů mezi podnikateli vyplývajících z podnikatelské činnosti" je pouze projevem mechanického nahrazení jednoho pojmu pojmem druhým, a to bez jakéhokoliv jiného než systematického důvodu čistě vyvěrajícího z odstranění dvoukolejnosti soukromého práva novým občanským zákoníkem. Výsledkem však zůstává absolutní nemožnost sjednávání prorogačních dohod mezi jinými subjekty než mezi podnikateli při výkonu jejich podnikatelské činnosti.

5. ZÁVĚR

Ačkoliv se může česká právní úprava prorogačních ujednání nápadně podobat té evropské, jsem tohoto názoru, že na rozdíl od té evropské tuzemský právní řád doposud připouští za určitých podmínek platné sjednání místní příslušnosti soudu i ve spotřebitelských smlouvách. Návrh nařízení o společné evropské právní úpravě prodeje je dle mého nastaven spíše státům geograficky rozlehlejším, kde jednotlivé vzdálenosti mezi soudy stejné instance mohou být často v řádu stovek kilometrů. Evropský zákonodárce si nepochybně za cíl vytknul dosažení maximální míry ochrany spotřebitele, přičemž tak činí pomocí přísné kogentní právní úpravy s výraznějším omezením základních zásad civilního práva například v podobě zásady autonomie vůle smluvních stran. Poměrně podrobnou právní úpravou jakoby evropský zákonodárce rovněž zcela rezignoval na potenciální schopnost civilních soudů poskytnout ochranu spotřebitelům na základě uvážení soudce po přihlédnutí ke konkrétním okolnostem jednotlivých případů.

Shora popsáný přístup nelze, dle mého názoru, považovat za nejvhodnější. V důsledku až přes míru podrobnou a rigidní právní úpravu může dojít i k absurdním situacím. Kromě již dříve v textu zmíněného nejasného jazykového výkladu ustanovení čl. 84 písm. e) nařízení, si rovněž z pohledu České republiky, jakožto i dalších států střední a především malé rozlohy, dost dobře nelze představit, proč by mělo být například prorogační ujednání stran paušálně označeno za absolutně neplatné pro způsobení výrazného a nespravedlivého nepoměru práv a povinností smluvních stran v neprospěch spotřebitele, pokud by byla ad absurdum smluvně delegována příslušnost k Městskému soudu v Brně a zároveň by obecným soudem žalovaného (spotřebitele) byl Okresní soud pro Brno-venkov (tj. soudy sídlící ve stejné budově).

Obdobně by se pak dalo vztáhnout i na rekodifikační novelizaci občanského soudního řádu. Vejde-li v platnost i v účinnost znění návrhu novely v podobě aktuální k okamžiku vzniku tohoto článku, mám za to, že by takovéto omezení smluvní prorogace místní příslušnosti soudů mezi podnikateli mimo výkon jejich podnikatelské činnosti, mezi nepodnikateli jakožto i ve vztahu se stranou, která je spotřebitelem, takřka dramaticky nekorespondovalo se zvýšeným důrazem na smluvní volnost, se kterou nový občanský zákoník hrdinně přispěchal.

Literature:

- DAVID, L. HRUŠÁKOVÁ M., IŠTVÁNEK F. a kol. Komentář k občanskému soudnímu řádu. In ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwers, s.r.o
- ŽONDRA, M. BONČKOVÁ, H. Aplikace práva EU českými soudy v soukromoprávních věcech v letech 2004-2008. Právní fórum, roč. 2011, č. 4 str. 145. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011

Contact – email

l.holy@mail.muni.cz